Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

Populáris kultúra és politika

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

Kultúra a digitális forradalom idején / 4. kötet

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

Populáris kultúra és politika

SZERKESZTETTE

Barna Emília és

Patakfalvi-Czirják Ágnes

TYPOTEX

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

A mű elektronikus formában történő megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti
Kulturális
Alap

Ez a mű a Creative Commons 4.0 Magyarország Nevezd meg! – Így add tovább! licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.

© András Csaba, Baráth Katalin, Barna Emília, Csigó Péter, Ignácz Ádám, Őze Eszter, Patakfalvi-Czirják Ágnes, Varga Balázs, Typotex, Budapest, 2024
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 268 0

A borító Kármán Dániel *A felhők igazából olyanok, mint régen* (2023) című festményének felhasználásával készült. A kiadó köszönetet mond a művésznek az alkotás rendelkezésre bocsátásáért.

Kedves Olvasó!
Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!
Újabb kiadványainkról, akcióinkról a *www.typotex.hu* és a *facebook.com/typotexkiado* oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó
Alapította Votisky Zsuzsa, 1989
A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Németh Kinga
Felelős szerkesztő: Leiszter Attila
Borítóterv: Weiszer Márk
Nyomdai kivitelezés: Séd Nyomda, Szekszárd

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

Tartalom

Előszó *(Barna Emília – Patakfalvi-Czirják Ágnes)* 7

I. Kultúratermelés, kultúrafogyasztás és a kapitalista osztálytársadalom láthatatlansága: elméleti megközelítések

András Csaba: *Nem természetes. Elidegenítés, naturalizáció és a kultúripar* 19
Csigó Péter: *Politikai osztályképződés és népszerű kultúra* 31

II. Szórakoztatóipar és politika Magyarországon: történeti esettanulmányok

Őze Eszter: *A látványosság megszervezése. Tömegszórakoztatás és a múzeumok kialakulása Budapesten* 57
Baráth Katalin: *Popkultúra és kollaboráció. Szemelvények a mozgóképipar háború utáni igazolási eljárásaiból (1945–1948)* 72
Ignácz Ádám: *Szovjet dalok magyarországi adaptációi a Rákosi- és Kádár-korszakban. Politika- és diplomáciatörténeti adalékok a populáris zenei feldolgozások elemzéséhez* 87

III. Popkultúra és (a)politikusság: kortárs esettanulmányok

Varga Balázs: *Elképzelt szocializmus. A hidegháborús évtizedek új képe kortárs kelet-európai filmekben és sorozatokban* 105
Barna Emília – Patakfalvi-Czirják Ágnes: *Zene, haza, család. A zenehallgatás morális ökonómiája a 2010 utáni Magyarországon* 124

A kötet szerzői 143

www.interkonyv.hu

© Typotex Kiadó

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

Előszó

A politika és a populáris kultúra kapcsolatának tudományos vizsgálata időről időre kitermel olyan társadalomelméleti munkákat, amelyek meghatározónak bizonyulnak nemcsak a kultúrakutatás szűk területén, hanem a társadalomtudományos gondolkodásban is. Elég csak utalnunk a Frankfurti Iskola kutatóira, a birminghami CCCS iskolára, Pierre Bourdieu-re, vagy olyan, manapság Magyarországon is közkedvelt szerzőkre, mint Mark Fisher. Ez a sokszínű és főleg a nyugati kultúrára, a kapitalista, majd újabb évtizedekben a neoliberális rendszer diszfunkcióira koncentráló hagyomány, illetve az azt képviselő szerzők a tömegek politikai önérdek-érvényesítésére, a manipuláció vagy a társadalmi emancipáció lehetőségeire, az osztálykülönbségek és a belőlük fakadó hatalmi egyenlőtlenségek újratermelésére reflektálnak a populáris kultúra elemzésén keresztül.

Úgy a populáris kultúrával, mint általában a politikával szemben folyamatosan felmerül a manipuláció gyanúja, ami sokáig a tömegkultúra, tömegpolitika fogalmakon keresztül uralta a szociológiai vitákat. A normatív jelentéstartalom, amely a tömeg fogalmához tapadt, és amely nagyjából az alsóbb osztályok, a „tömegek" (magas) kulturálatlanságát írta körül, mára nehézkesen védhető, leegyszerűsítő és elitista magyarázatnak tűnik. A tömegkultúra és a tömegfogyasztás a tudatlan csőcselék kulturálatlanságának és annak a terepnek a szinonimájává vált, ahol azok kiélhetik az ösztöneiket, ehhez hasonlóan a tömegpolitika egyrészt a közügyekben való járatlanságként, az autonóm gondolkodás hiányaként tematizálódik, másrészt pedig olyan (tudás- és képesség-) hiányként, amely megakadályozza a tömegeket saját érdekeik és igényeik felismerésében. A tömeg félrevezetettségének és tudatlanságának keretében tárgyalt politika és populáris kultúra kapcsán általában két irányt lehet megfigyelni: a szerzők vagy a politikai érdekek és ideológiák terjesztésére, mainstreammé tételére koncentrálnak (pl. Feischmidt et al. 2014), vagy pedig a politikai ideológiák kommercializálódása, szórakoztató tartalommá degradálása és kiüresedése kerül a középpontba (pl. Csigó 2016). A két terület összefonódása tehát valamilyen ideális társadalmi rendhez és jó élethez viszonyítva definiálódik.

A tömegek társadalmi-politikai jelentőségéről és szerepéről való gondolkodásban azonban nemcsak a tagolatlan, kultúrával nem rendelkező embermassza és a saját érdekeit fel nem ismerő, megvezetettek tömege van jelen, hanem a cselekvőként fellépni képes erő képzete is. A tömeg 20. században kidolgozott fogalma a szervezett sokaság

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

és a sokaság megszervezése új módjaira is vonatkozik, ami akár a tömegek felemelkedésének képzetét is magába foglalhatja. Ennek megfelelően a tömegtársadalmak megszervezésének vagy integrációjának kérdése úgy a (populáris) kultúráról, mint a politikáról való gondolkodásban mély gyökereket eresztett – legyen szó a nyomda-kapitalizmus és protestantizmus összefüggéseiről, a modern nemzetállam kialakulásáról (Anderson 1983), a nemzeti integráció és a fogyasztás kölcsönhatásáról (pl. Edensor 2002) vagy a különböző ízléssel bíró osztályok fogyasztói habitusának társadalmi rendszerként való elemzéséről (Bourdieu 1984 [1979]), a társadalom hierarchiájának, értékeinek és normáinak magától értetődő elfogadásáról és a társadalmi valóságnak a fogyasztáson keresztül való megtapasztalásáról (pl. Billig 1995; Fisher 2020 [2009]).

Egyes szerzők úgy vélik, hogy a populáris kultúra – vagyis a bárki számára fogyasztható, alacsony belépési küszöbű kulturális tartalmak – elemzésével képesek leszünk jobban megérteni a hétköznapi emberek világról alkotott képét, vágyaikat, ízlésüket. Az ízlés szerintük például csoportformáló erőként képes működni, amin keresztül megvalósulhat egyfajta társadalmi integráció (pl. Gans 2003 [1974]; Fiske 2010 [1989]). Más megközelítésben ennek egy fordított mechanizmusára világítanak rá egyes szerzők: hogy a populáris kultúra legkevésbé sem a hétköznapi emberek belső, alapvető vágyait tükrözi, hanem az uralkodó strukturális és politikai rend ideológiáját (Hall és Jefferson 2006 [1975], McGuigan 1992). A populáris kultúra elemzésén keresztül így a vággyá konvertált ideológiai és társadalmi rendet vizsgálhatjuk. Ebben a perspektívában a fogyasztók szempontjából a populáris kultúra és annak termelése nem a valós igényekre, szükségletekre reagál, hanem rajtuk kívül eső funkciókat teljesít, például gazdasági érdekeket fed el, az uralkodás új formáit hozza létre, egy új gazdasági-politikai rendbe integrál. Mindez megfelel a kereslet–kínálat elve kulturális kritikájának is (a Frankfurti Iskola hagyományától Mark Fisherig). Ezeknek az ellentmondásos hagyományoknak azonban mégiscsak van egy rendkívül fontos premisszájuk, mégpedig az, hogy a (populáris) kultúra a hétköznapi politikáról való gondolkodás, az érzelmek és igények kommunikálásának kiemelt terepéül szolgál, a szórakozás és fogyasztás – amely a 20. század második felétől a nyugati társadalmak egyik meghatározó attribútumává vált – pedig a társadalmi integráció nem elhanyagolható eszközeként, illetve tényezőjeként működik.

Tanulmánykötetünket ugyanakkor nemcsak a fent idézett nemzetközi (főleg nyugat-európai) szakirodalmi hagyományok keretében szeretnénk elhelyezni, hanem az eddigi magyar vagy Magyarországra vonatkozó kutatások kontextusában is, annak vázlatos és korántsem kimerítő felelevenítésével. Azt tapasztaltuk, hogy bár a nemzetközi társadalomtudományos érdeklődésben a téma megkerülhetetlen, és – a nyugati tudományos intézményrendszerben legalábbis – a presztízse is magas, addig Magyarországon nemcsak fenntartható kutatási programok nem tudtak kiépülni, de a szakma sokszor

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

komolytalannak, mellékvágánynak is tekinti a kortárs populáris kultúra szisztematikus kutatását. Ha pedig mégis sikerül elkerülni a közönyt vagy az elutasítást, a legtöbb kutatás bejáratottan egy általánosabb kultúraszociológiai keretezéssel és kvantitatív módszertannal próbálja validálni a kutatási kérdés megválasztását, esetleg a nemzetközi kultúrakutatás szerteágazó és sporadikus témáinak egyikét teszteli hazai terepen. A populáris kultúra történeti kutatása ezzel szemben beágyazottabbnak és gazdagabbnak tűnik: a kulturális termelés és a kultúrpolitika alakulásának vizsgálata során megkerülhetetlen, jelentős munkák születtek a történeti perspektívák alkalmazásával. Legyen szó akár a magyar irodalom politikai gazdaságtana kapcsán a Hites Sándor által vezetett kutatásról (Hites 2022), a Rákosi- és a Kádár-korszak populáris zenéje kapcsán Ignácz Ádám elemzéseiről (pl. Ignácz 2020), a munkáskultúrával foglalkozó szakirodalomról, az underground mint a politikai ellenállás kelet-európai formájáról (Szemere 2001; Havasréti 2006) vagy a futball kapcsán a tömegek megszervezésének és a társadalmi különbségek megjelenítésének témáiról (Hadas és Karády 1995), mindezek alapot igen, de biztos bázist nem tudtak létrehozni Magyarországon a populáris kultúra kutatása számára.

A politika és a populáris kultúra vizsgálatában az államszocialista rendszer kiépülése és kultúrpolitikája, a tömegeknek az új politikai rezsimbe való integrációja tehát meghatározó hagyomány a magyar nyelvterületen. A rendszerváltás utáni időszak fogyasztói közösségeinek, az új életmódok és -stílusok kialakulásának kutatása – nagyjából az ezredfordulót követő első évekig – azonban jellemzően nem reflektált az új gazdasági-politikai berendezkedés vagy az alakuló társadalmi rendszer ellentmondásos kiépülésére, ezért a politika és a populáris kultúra egymásra hatása kapcsán nem tekinthető releváns hagyománynak, annak ellenére, hogy fontos állomása volt a későbbi politikai szubkultúrák vizsgálatának. Ez a tudománytörténeti időszak ugyanakkor valamelyest megágyazott a különböző elismerés- és identitáspolitikai vizsgálatoknak a szubkultúra-kutatások (pl. Gyulai 2011; Patakfalvi-Czirják 2015; a látványos ifjúsági, illetve zenei szubkultúrák hazai kutatásáról lásd Havasréti [2013] összefoglalóját), majd a kisebbségkutatás (a reprezentációk) területén (Pulay 2011; Bogdán et al. 2013). Ugyanebben az időben számos feminista szemléletű, a nőiesség és férfiasság, illetve a genderviszonyok reprezentációit (pop)kulturális, illetve médiatermékekben és a kulturális termelés intézményeiben vizsgáló tanulmány született, amelyeknek leginkább a *Replika* és a *TNTeF* folyóiratok adtak (és adnak azóta is) otthont – ezeknek azonban jellemzően kisebb része tematizálja expliciten a politikához fűződő viszonyt.

A magyarországi szubkultúra-kutatások újabb lendülete a Jobbik politikai párt felemelkedéséhez és a radikális jobboldali eszmék terjedéséhez köthető. Ennek eredményeként a kétezres és kétezer-tízes években több könyv (Pirro 2015; Feischmidt et al. 2014), illetve tanulmány született a jelenségről, a fiatalok politizálásának és mozgalom-

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

építésének új formáiról és az újnacionalista diskurzus dominánssá válásáról. A Jobbikhoz köthető szubkultúrák látványos jelenlétének relevanciája akkor szorult háttérbe, amikor a 2010 óta tartó Orbán-rendszer, a Nemzeti Együttműködés Rendszere, illetve annak kultúrpolitikája a szabadidő és szórakozás infrastruktúráinak, részben a tartalom előállításának, terjesztésének és értelmezésének is apolitikus terepeit ellenőrzése alá vonta. Ennek elemzése elsősorban kisebb tudományos műhelyekhez kapcsolódott (pl. Barna et al. 2019, valamint a *Fordulat* 30., „Kultúra és kapitalizmus" számának egyes tanulmányai [Barna et al. 2022]), de a politikatudományi szakirodalomban is hagyott némi nyomot (pl. Farkas és Bene 2022), illetve a populáris zene kapcsán szintén kutatási projekt témáját képezte (Dunkel és Schiller [előkészületben]).

A politika és a populáris kultúra összefonódásának egy másik jól körülhatárolható hagyománya az egyes művek különféle esztétikai és politikatudományi elemzéseihez kapcsolódik. Ezek a munkák kevésbé az aktuális politikai rendszerek megismerésének céljával, mint inkább az egyes művek vagy populáris műfajok elemzésének szándékával születtek (pl. Tóth 2016; Filippov et al. 2019). Ennek ellenére hasonló kihívásokkal találják szembe magukat: hogyan lehet a két terület összekapcsolását módszertanilag úgy megoldani, hogy releváns kérdésfelvetések szülessenek mindkét tudományág számára. Megemlítendő a *Partizán* YouTube-csatornához köthető *PartizánPop,* amely mindezeknek a kísérleteknek egy populárisabb műfaját termelte ki. A Gulyás Márton nevéhez fűződő csatorna az általunk is feltett kérdéseket történeti korszakokhoz, ideológiai harcokhoz, a társadalmi egyenlőtlenséghez kapcsolva tárgyalja egy-egy hosszabb életútinterjún keresztül. A meghívottak az 1990-es és 2000-es évek, tehát a rendszerváltást követő éra, a globális kulturális iparágakba történő integráció, a kereskedelmi tévézés, majd a digitalizáció korai időszakának popkulturális képviselői, akik ezen fázisok meghatározó történéseire, változásaira reflektálnak saját tapasztalataikon át.

Az eddig felvezetett gondolatok, vizsgálati irányultságok és kérdések nyomán a politika és a populáris kultúra viszonyának kutatási hagyományait négy alapvető kategóriába sorolhatjuk. Az első kategóriára jellemző érdeklődés *a „hétköznapi emberek" ízlésének, vágyainak, igényeinek kivetüléseként* közelít a két terület összefonódásához, tehát egyfajta *keresleti logikát vél felismerni a populáris tartalmak tömegfogyasztása mögött*, aminek logikája a politika szférájára is megtermékenyítőleg hat. A második kategória a kritikai kultúratudományok azon ága, amely a kapitalista és tömegdemokráciák 20. század eleji kritikai hagyományát folytatja, és *a populáris kultúrát mint a tömegek vágyai és képzelete fölötti ellenőrzés vagy uralom terepét tárgyalja*. A harmadik kategóriába azok a megközelítések sorolhatók, amelyek az egyes populáris kulturális tartalmakat mint *autonóm esztétikai műveket elemzik, és a politikára való reflexiókat, a politikáról való beszéd egy fajtáját vagy a politikai berendezkedés lenyomatát azonosítják*. A negyedik kutatási irány pedig a *populáris kultúra tartalmainak előállítását,*

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

termelését és a meghatározó politikai berendezkedésbe való beágyazottságát elemzi. Tanulmánykötetünk ennek a négy tágabb hagyománynak a sokszínű megjelenését vonultatja fel.

András Csaba elméleti fókuszú tanulmánya a kulturális termelés, konkrétan a kapitalista kultúripar társadalmi szerepének kritikai értelmezéséhez járul hozzá. Az Adorno és Horkheimer (2020 [1947]) kultúripar-fogalmához való visszatérés a 21. századi elemzésekben bevett többesszámú kulturális (vagy éppen kreatív) iparágak helyett nem véletlen: a szerző a Frankfurti Iskola kritikai hagyományait eleveníti fel és folytatja. A tanulmány központi fogalma a – Roland Barthes-tól átvett – naturalizáció, azaz természetessé tétel, amely segítségével András Csaba rámutat, hogy a 20. századi kultúripar hogyan járult hozzá aktívan és fokozatosan, egyre meghatározóbb módon a kapitalista viszonyok történetileg kialakult rendszerének természetessé, magától értetődővé tételéhez. A fejezet arra is ráirányítja a figyelmet, hogy a naturalizáció felismerése az idegenné tétel – leginkább talán Bertolt Brecht munkássága kapcsán ismert – gesztusaival társulva képes a művészeteken keresztül e folyamat ellenében hatni. Ez a rendszerkritikus alkotás ma is érvényes kritériumaként értelmezhető: a természetessé tétel kulturális folyamatainak elemzése (ezen keresztül láthatóvá tétele) és az idegenné tétel révén válik elképzelhetővé a kapitalizmus vége, egyúttal pedig egy azon túlmutató társadalmi rendszer.

A kötet következő elméleti fejezete, Csigó Péter tanulmánya egy másik meghatározó elméleti hagyományhoz, Bourdieu kultúraszociológiájához kapcsolódik, és elsősorban a fogyasztás felől közelíti a (népszerű) kultúra társadalmi funkcióját és a politikához – konkrétabban az osztályképződéshez és a politikai képviselethez – fűződő viszonyát. A szerző következtetése annyiban rokonítható az első tanulmány kritikai szemléletével, amennyiben rámutat, hogy az életstíluscímkéknek a népszerű kultúra fogyasztása mentén történő átpolitizálása hogyan járul hozzá a materiális társadalmi viszonyok elfedéséhez. A tanulmány amellett érvel, hogy napjaink neoliberális demokráciáiban a politikai képviseleti rendszerek piacosodása az osztálypolarizációt egyfajta virtuális síkra terelte. A politikai mozgósítás dinamikáját itt sztereotip fantáziák vezérlik, amelyekben növekvő szerepet játszanak a népszerű kultúra és a fogyasztásalapú életstílus jelzői. E „címkézési küzdelem" mentén jön létre két dichotóm, polarizált társadalmi nagycsoport, a dichotómia azonban elfedi a valódi, materiális alapú osztálykülönbségeket. A fejezet első részében a szerző kibontja a politikai osztálypolarizáció fogalmát, majd áttekintést ad arról, hogy az miképp fonódik össze a (pop)kulturális és fogyasztói életstílusmarkerekkel a mai USA-ban. Végül az általa diagnosztizált folyamatot Bourdieu *Distinction*jéből (1984) kiindulva értelmezi, megállapítva, hogy a Bourdieu által azonosított összhang a habituális társadalmi helyészlelés, az életstílus-választások és a politikai preferenciák között ma nem érvényesül.

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

A következő blokkban három olyan empirikus alapú tanulmányt mutatunk be, amelyek a populáris kultúra különböző területeinek – a múzeumok és a vurstli, a film, valamint a populáris zene – politikához fűződő viszonyát, illetve politikai jelentőségét vizsgálják magyarországi vonatkozásban és történeti távlatban. Őze Eszter elemzése két olyan, a 19. században létrejött kulturális területet kapcsol össze, amelyek látszólag eltérő funkciókat töltöttek be a társadalomban: a múzeumokat mint nevelési intézményeket, illetve a városligeti Vurstlit mint a tömegszórakoztatás terepét. Összekötésük révén egy olyan, az ipari kapitalizmushoz kapcsolódóan kialakult új vizuális rezsim létrejöttére mutat rá, amely napjaink vizuális kultúrájának megalapozásaként is értelmezhető. Az intézmények együttes vizsgálata megmutatja, hogy miként működött a látványra épülő vizualitás a politikai kommunikáció, a társadalmi hierarchiaképzés, valamint a tudás irányításának és ellenőrzésének a terepeként egy olyan időszakban, amikor a lakosság jelentős része az írott szöveget még nem tudta értelmezni.

Baráth Katalin a Horthy-korszak és a második világháború utáni évek magyar film-, illetve moziiparán keresztül mutat rá arra, hogy a populáris kultúra egy domináns területét, valamint a filmipari dolgozók munkáját hogyan befolyásolta az államtól és politikától való függőség. A tanulmány a filmipar olyan háttérmunkásait helyezi fókuszba, akiknek a munkája még a nemzetközi szakirodalomban is ritkán képezi elemzés tárgyát: egy mozi üzemvezetője (Dévay Andor) és egy népszerű produkciókon dolgozó hangmérnök (Lázár István) ügye kapcsán vizsgálja, hogy a háború után hogyan értelmezték az igazolóbizottságok – konkrétan a filmiparban legkiterjedtebb hatáskörrel rendelkező Filmalkalmazottak Országos Szabad Szakszervezetének igazolóbizottsága – e háttérmunkások mozgásterét és felelősségét a Horthy-korszakban, illetve a háború alatt. Az elemzés tanulságai ma is érvényesek, hiszen – ahogy arra Baráth Katalin is utal – a filmgyártás, különösen a kelet-európai félperiférián, ma is állami erőforrásokra szorul – és hozzátehetjük, hogy ma is kitett a politikai mozgásoknak és érdekeknek.

Ignácz Ádám a fentiektől eltérően a népszerű kultúra termékei, azon belül is a populáris zenei adaptációk értelmezése felől vizsgálja a populáris kultúra és a politika viszonyát az államszocialista Magyarország kontextusában. Megközelítése ugyanakkor meghaladja a szűk értelemben vett műelemzést: a szovjet dalok magyar adaptációi megszületésének és recepciójának vizsgálatán keresztül új összefüggéseket tár fel a Magyarország és a Szovjetunió közti kultúra- és tudáscsere, a politikai célok és azok megvalósulása és a populáris zene – bizonyos mértékben természetesen a szocializmusban is érvényesülő – piaci mechanizmusai között. A három kiválasztott dal – a *Poljuska* (1947/1964), a *Jereván* (1951/1977) és a *Száz barát / Szent Iván éjjelén* (1986/1987) – elemzése a Rákosi- és a Kádár-korszak közötti összehasonlítást, valamint a folytonosságok feltárását is lehetővé teszi a populáris zene és a politika szempontjából.

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

A kötet záró blokkja szintén empirikus alapú tanulmányokon át, de már a kortárs populáris kultúra politikához fűződő viszonyára reflektál. Varga Balázs a szocializmus megjelenítésével foglalkozik mai kelet-európai – legnagyobb hangsúllyal magyar és lengyel – filmekben és filmsorozatokban, egyszerre vizsgálva e reprezentációk kelet-európai sajátosságait és helyezve el őket a nyugati – elsősorban amerikai – filmekben és sorozatokban is ábrázolt hidegháborús nosztalgiahullámhoz képest. A részletesen elemzett filmeken és a számos egyéb szemléletesen ismertetett példán keresztül a szerző amellett érvel, hogy a kortárs filmek és filmsorozatok mind esztétikai stratégiáikban, mind kulturális funkcióikban különböznek a rendszerváltást követő két évtized szocializmust ábrázoló filmjeitől és sorozataitól: a rendszerváltás utáni, dominánsan depolitizált alkotásokat a szocializmusra vetített imaginárius, sok esetben mitikus vagy mágikus világok megjelenítése váltotta fel, amely azonban a személyes autonómia beszűkülésének és egy megfigyelő-ellenőrző rendszernek a megjelenítésével újra is politizálja a korszakot.

Végül, saját tanulmányunk a zenefogyasztást vizsgálja a populáris zene intézményrendszerének és infrastruktúrájának 2010 utáni átalakítása, valamint a digitalizáció kontextusában. A 2021-ben a Volkswagen Alapítvány által támogatott „Popular Music and the Rise of Populism in Europe" (2019–2022) című nemzetközi összehasonlító kutatás keretében folytatott fókuszcsoportos vizsgálatunkra támaszkodva a morális ökonómia értelmezési keretében elemezzük a zenefogyasztási gyakorlatok mögött meghúzódó elveket és preferenciákat, beleértve a zenéért való fizetési hajlandóságot és a zenehallgatás előnyben részesített csatornáit és tereit, és megmutatjuk, hogy ezen elveket és preferenciákat a közösségi, illetve nemzeti hovatartozás érzései is formálják. Kitérünk arra, hogy milyen stratégiák mentén történik a politika és a kultúra, illetve szórakozás közötti határok meghúzása a hétköznapi zenefogyasztásban, valamint hogy a háztartás terei és társas viszonyai, különösen a gyerekvállalás és -nevelés hogyan alakítják a zenefogyasztás gyakorlatait. Amellett érvelünk, hogy a fogyasztási választások mögött meghúzódó értékítéletek, indoklások, továbbá morális megfontolások részben illeszkednek a 2010 utáni hegemóniaépítés ideológiai alapjaiba – kiemelten kezelve a nacionalizmust és a családhoz társított értékeket –, részben megkérdőjelezik ezeket.

Barna Emília és Patakfalvi-Czirják Ágnes

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

Köszönetnyilvánítás

A tanulmánykötet a „Popular Music and the Rise of Populism in Europe” (2019–2022, ref. 94754) című nemzetközi összehasonlító kutatás keretében, a Volkswagen Alapítvány támogatásából valósulhatott meg. Külön szeretnénk köszönetet mondani a projekt vezetőjének, Prof. Dr. Mario Dunkelnek.

Hivatkozások

Adorno, T. W. és Horkheimer, M. (2020 [1947]) A kultúripar. In T. W. Adorno és M. Horkheimer (szerk.): *A felvilágosodás dialektikája. Filozófiai töredékek*. Budapest: Atlantisz, 153–207.

Anderson, B. (1983) *Imagined Communities*. London és New York: Verso

Barna E., Bozsik L., Buka V., Csűrök A., Eredics L., Horváth E., Lafferton S., Nagy K., Papp A., Sidó Z. és Szarvas M. (szerk.) (2022) *Fordulat 30 – Kultúra és kapitalizmus,* 1–333.

Billig, M. (1995) *Banal Nationalism*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage

Bogdán M., Feischmidt M. és Guld Á. (szerk.) (2013) „Csak másban”. Roma reprezentáció a magyar médiában. Budapest és Pécs: Gondolat és PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék

Bourdieu, P. (1984 [1979]) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Ford. R. Nice. Cambridge (MA): Harvard University Press

Csigó P. (2016) *The Neopopular Bubble*. Budapest és New York: CEU Press

Dunkel, M. és Schiller, M. (szerk.) (előkészületben) *Popular Music and the Rise of Populism in Europe.* Abingdon és New York: Routledge

Edensor, T. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Routledge

Farkas X. és Bene M. (2022) Orbán Viktor vizuális és verbális populista stílusa a Facebookon. *Politikatudományi Szemle,* 31: 3, 82–108.

Feischmidt M., Glózer R., Ilyés Z., Kasznár V. K. és Zakariás I. (szerk.) (2014) *Nemzet a mindennapokban. Az újnacionalizmus populáris kultúrája*. Budapest: L’Harmattan

Filippov G., Nagy Á. és Tóth Cs. (szerk.) (2019) *Párhuzamos univerzumok. Képzelet és tudomány*. Budapest: Athenaeum

Fisher, M. (2020 [2009]) *Kapitalista realizmus. Nincs alternatíva?* Ford. Tillman Á. és Zemlényi-Kovács B. Budapest: Napvilág

Fiske, J. (2010 [1989]) *Understanding Popular Culture.* Második kiadás. Abingdon és New York: Routledge

Gans, H. J. (2003 [1974]) Népszerű kultúra és magaskultúra. Ford. Zsolt A. In Wessely A. (szerk.): *A kultúra szociológiája.* Budapest: Osiris, 114–149.

Gyulai A. (2011) Black Metal ist Krieg. A politika határai a black metalban. In Tófalvy T., Kacsuk Z. és Vályi G. (szerk.): *Zenei hálózatok. Zene, műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában*. Budapest: L’Harmattan, 263–279.

www.interkonyv.hu

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

Hadas M. és Karády V. (1995) Futball és társadalmi identitás. Adalékok a magyar futball társadalmi jelentéstartalmainak történelmi vizsgálatához. *Replika,* 17–18: 89–120.

Hall, S. és Jefferson, T. (szerk.) (2006 [1975]) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-war Britain.* Második kiadás. London és New York: Routledge

Havasréti J. (2006) *Alternatív regiszterek*. Budapest: Typotex

Hites S. (2022) On the Political Economies of Literature(s): The Outlines of a National Research Program. In M. Hameršak, M. Kolanović és L. Molvarec (szerk.): *Ekonomija i Književnost. Economy and Literature.* Zágráb: Hrvatska Sveucilisna Naklada, 521–537.

Ignácz Á. (2020) *Milliók zenéje. Populáris zene és zenetudomány az államszocialista Magyarországon*. Budapest: Rózsavölgyi

McGuigan, J. (1992) *Cultural Populism*. London: Routledge

Patakfalvi-Czirják Á. (2015) Respect for the Blood. The Hungarian 'Radical Galaxy' and 'National Hip Hop'. In A. Dhoest, S. Malliet, J. Haers és B. Segaert (szerk.): *The Borders of Subculture: Resistance and the Mainstream*. Abingdon és New York: Routledge, 163–182.

Pirro, A. L. P. (2015) *The Populist Radical Right in Central and Eastern Europe*. Abingdon és New York: Routledge

Pulay G. (2011) A havasalföldi cigányok esete a világpiaccal. In Tófalvy T., Kacsuk Z. és Vályi G. (szerk.): *Zenei hálózatok. Zene, műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában*. Budapest: L'Harmattan, 280–292.

Szemere A. (2001) *Up from the Underground: The Culture of Rock Music in Postsocialist Hungary*. University Park: The Pennsylvania State University Press

Tófalvy T. (2017) *Túl a szubkultúrán, és vissza. Populáris zenei színterek, műfajok és az internet*. Miskolc: Műút

Tóth Cs. (2016) *A sci-fi politológiája*. Budapest: Athenaeum

www.interkonyv.hu

© Typotex Kiadó

Open Access 2026-11-10 © Typotex Kiadó

I. Kultúratermelés, kultúrafogyasztás és a kapitalista osztálytársadalom láthatatlansága: elméleti megközelítések

www.interkonyv.hu

© Typotex Kiadó